

Kapitel 6

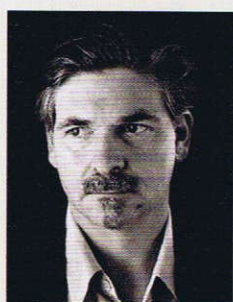
Er højrenationale partier populistiske?

I 2016 blev Donald Trump valgt som USA's præsident på løfter om at være *folkets* repræsentant mod *den korrupte elite*. Siden finanskrisen har man også i Europa set en stadig større tilslutning til partier, politikere og bevægelser, hvis vigtigste projekt er at bekæmpe *EU*, *islam* og *globaliseringen*. Donald Trump og flere euro-

pæiske højrenationale partier bliver af kritikere kaldt *højrepopulister*, men de siger selv, at de taler *folkets* sag. Dette kapitel handler om, hvad populisme er, hvordan populisme kan forklares, og hvorfor især højrepopulistisk ageren vinder stadig større tilslutning.

Tekstboks 6.1 Synspunkt: Jan-Werner Müller, tysk idéhistoriker

"Det afgørende er, at populistiske hævder at have eneret på at repræsentere det rigtige

folk. Umiddelbart lyder det uskyldigt, men det har to afgørende konsekvenser. For det første på det politiske niveau, hvor populistiske mener, at

alle andre, som stræber efter eller sidder på magten, er illegitime, og for det andet på det folkelige niveau, hvor populistiske sætter spørgsmålstegn ved, hvem der kan regnes til folket."

Interview *Jyllands-Posten*, 24. oktober 2016.

Populism
pulus, de
rødder til
politisk g
sig populi
nes domin

En cen
tyske idé
ceton Un
argument
studier af
tik for, at
på og ikke
netop ikke
ket gør po
Populism
til at besk
stiske løs
der ønske
som er m

Müller
politiske
udtryk fo
ler populi
eneste leg
stillet æg

Tekstb

- Hævden
- Hævden
folket e
- Mener,
arbejder
fjender
- Taler er
deres er
- Produce
- Anklage
korrupt

6.1 Hvad er populisme?

Populisme kommer af det latinske ord *populus*, der betyder "folk", og begrebet har rødder tilbage til 1870'ernes USA, hvor en politisk gruppering af bønder, der kaldte sig populisterne, kæmpede imod bankernes dominans og jernbanernes monopol.

En central forsker i populisme er den tyske idéhistoriker og professor ved Princeton University Jan-Werner Müller. Han argumenterer på baggrund af komparative studier af europæisk og amerikansk politik for, at populisme er en måde at agere på og ikke en *ideologi*. Populister har netop ikke et fast ideologisk kompas, hvilket gør populister politisk utilregnelige. Populisme bruges ofte som et skældsord til at beskrive politikere, der giver urealistiske løsninger på politiske problemer, der ønsker økonomiske ændringer, eller som er modstandere mod indvandring.

Müller mener imidlertid ikke, at disse politiske standpunkter nødvendigvis er udtryk for populisme. Ifølge Müller handler populisme om idéen om at være *den eneste legitime repræsentant for et forestillet ægte og homogent folk*. Den populi-

Definition: Højrenationale partier

Højrenationale partier er partier, der bygger på højreorienteret værdipolitik og national identitetspolitik. Partierne har en etnisk definition af national identitet og ligger ofte tæt på idéen om chauvinistisk nationalisme (se kapitel 1).

stiske leder giver udtryk for at være folkeviljens stemme samlet i én person eller i én bevægelse

Müller forholder sig kritisk til politikere, der tager patent på at repræsentere hele *folket* forstået som en homogen enhed med fælles interesser, da denne forestilling underminerer tanken om de interessekel, der ligger i klasse, religion, køn og generationer. Forestillingen om det homogene folk udelukker endvidere de borgere, som populistene ekskluderer fra folket. Eksklusionen kan ske for eksempel på baggrund af etnicitet, religiøs overbevisning (herunder retten til ikke at være religiøs) eller politisk overbevisning.

Tekstboks 6.2 Populistisk ageren ifølge Jan-Werner Müller

- Hævder at tale på vegne af hele folket.
- Hævder at have ret til at udpege, hvem folket er.
- Mener, der eksisterer en elite, der modarbejder populistene, evt. med hjælp fra fjender fra ind- eller udland.
- Taler en akut krisetilstand op – som deres enkle løsninger kan løse.
- Producerer ofte konspirationsteorier.
- Anklager uafhængige medier for at være korrupte.
- Betvivler, at folk, der ikke bakker op om populistene, er en del af folket.
- Tillader sjældent intern debat i partiet vendt mod lederens partilinje.
- Bruger ofte retorik fra krigens verden.
- Anerkender ikke deres politiske modstandere.

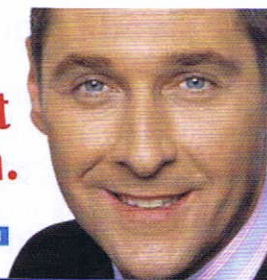
Sammenfatning af konklusion fra Jan-Werner Müller: Hvad er populisme, 2016.

Det østrigske Frihedspartiet (FPÖ) var ifølge Jan-Werner Müller det første brede moderne populistiske parti i Europa, der med plakater som denne (fra 2005) gjorde krav på at repræsentere holdningerne hos det såkaldt tavse flertal. (Vi skal ikke være Istanbul – Han siger, hvad Wien tænker).

hc|strache
www.hcstrache.at

Wien darf nicht
Istanbul werden.

FPO WIEN

Er sagt, was Wien denkt.

6.2 Populister i opposition

Populister i opposition, dvs. uden for den formelle magt, mener ifølge Müller, at en korrupt elite bestående af politikere, medier og forretningsinteresser modarbejder folkets (i bestemt ental) sande interesser. Populisten selv behøver ikke (og er det sjældent) at være en del af *det hårdtarbejdende folk*. Ofte er populistiske ledere selv en del af forretningseliten eller har arbejdet i det politiske system i årtier. Men det, som populistene formår, er at give udtryk for at tale på vegne af *folket*.

Ofte vil populistere viderefremde eller hentyde til *konspirationsteorier* om, at eliten styres af modstandere internt i sta-

ten eller uden for staten, for eksempel fra den såkaldte elite i *Bruxelles* i Europa eller i *Washington* i USA (der henviser til den politiske magt i kongressens to kamre). Ved tab af valg vil populistere ofte henviser til, at der har været valgsvindler, og ved afsløringer af eksempelvis korrupsion vil de ofte anklage medierne og retssystemet for at være partiske.

6.3 Populister ved magten

Populister ved magten vil videreføre fortællingen om, at en elite ligger på lur for at vælte den sande repræsentant for folket. De, som ligger på lur, kan være oppositionelle politikere eller partier, eller demonstrationer på gaden, som forsøges knægtet ved forbud, chikane eller kæmpemæssige bøder for at demonstrere. Ydermere giver forestillingen om oppositionen, der ligger på lur, legitimitet til at gå imod alle de garantier, der sikrer minoritetsbeskyttelse og *pluralisme* (magtspredning og accept af forskellighed), så som forfat-

Tekstboks 6.3 Synspunkt: John B. Judis, amerikansk filosof

"Populistiske partier og bevægelser trives så afgjort bedst i opposition og kommer i en alvorlig identitetskrise, når de får magten og selv bliver en del af the establishment."

Weekendavisen, 19. oktober 2016.

ningsdom
frihed.

I popu
brydning
beskyttels
senterer. Y
magten ifø
hængighe
som unive
er for at si

Kriteri
magtfulde
ideal om d
rette hold
populistiske
om *merito*
til en reali
hedsforhol
de og leder

Tekstb

Jan-Werne
præsident
ved magte

ningsdomstole, eller frie mediers ytringsfrihed.

I populisternes egen fortælling er nedbrydning af disse checks and balances en beskyttelse af folket, som de selv repræsenterer. Ydermere forsøger populistere ved magten ifølge Müller ofte at hindre uafhængigheden hos magtfulde institutioner som universiteter eller statistiske bureauer for at sikre sig loyalitet.

Kriteriet for udnævnelse af personer til magtfulde institutioner overgår altså fra et ideal om de bedst egnede til dem med de rette holdninger og forbindelser til den populistiske leder. Dvs. man går fra et ideal om *meritokrati* (styre ved de bedst egnede) til en realitet om *klientilisme* (afhængighedsforhold mellem udvalgte underordnede og lederen).

6.4 Fjenden af folket for venstre- og højrepopulister

Der findes mange typer af populisme. Overordnet kan man skelne mellem *venstrefløjs-* og *højrefløjspopulisme*, men også inden for disse kategorier er der forskelle. Fælles for den populistiske ageren er ifølge Müller især, at enkelte grupper i samfundet er udelukket fra at tilhøre *folket* og gøres ansvarlige for alle samfundets problemer.

For at kunne overleve er populismen nødt til at skabe en stærk fjende eller *out-group* som modstander til *folket*. For venstrepopulister kan det for eksempel være *virksomhedsejere* eller *finanssektoren* ("den ene procent"), der er folkets ("de 99 procent") modstander. For nationalkonservative højrepopulister kan personer, der

Tekstboks 6.4 Erdogan og anti-pluralismen

Jan-Werner Müller beskriver den tyrkiske præsident Erdogan som en typisk populist ved magten. Som led i sin anti-pluralisme

har Erdogan slået ned på frie kritiske medier og retten til at demonstrere.

Erdogan har imidlertid haft vanskeligt ved at tøjle kritik af hans regime på sociale medier. I 2013 slog det tyrkiske politi hårdhændet ned på antiregeringsdemonstrationer på Taksimpladsen. Erdogan sagde, at demonstranterne ikke var *rigtige tyrkere*. De var en del af en udenlandsk sammensværgelse mod ham. Billedet viser Erdem Gündüz, der står stille uden at ytre noget, dvs. en stille protest som han ikke kunne anholdes for. Gennem sociale medier blev aktionen kendt (og efterlignet). Billeder af ham blev delt på twitter under #durandam (stående mand).

ikke lever op til deres krav om homogenitet, blive udelukket fra folket, eller personer, de er politisk uenige med, for eksempel angående spørgsmålet om nationens fremtid.

For amerikanske højrepopulister som Tea Party-bevægelsen og senere den bevægelse, som Donald Trump stod i spidsen for, er modstanderen af folket den politiske elite i Washington og det, der opfattes som den socialistiske korrupte statsmagt, der vil omfordele, hvad de ser som individets hårdt tjente penge.

6.5 Hvorfor tiltrækkes vælgere af partier, der agerer populistisk?

Det er vanskeligt at give en enkel forklaring på tendensen til, at højrepopulistiske partier har haft en stigende vælgertilslutning. Tilslutningen til partier, der af flere defineres som højrepopulistiske, falder imidlertid sammen med finanskrisen i 2008-2009, de efterfølgende gældskriser i en række europæiske lande og endelig flygtningekrisen i efteråret 2015, hvilket gør, at flere forskere peger på en sammenhæng.

Tekstboks 6.5 Jan-Werner Müller om Donald Trump

- Hvad er det helt konkret, der gør Donald Trump til populist? Kan du give nogle eksempler?

"Hans antielitisme er åbenlys, selv om han kan virke enormt elitær, når han selv fremhæver, hvor god og dygtig han er. Men en populistisk leder behøver ikke at ligne folket, så længe han kan overbevise dem om, at han varetager deres interesser og ikke er korrupt. Det er Hollands Geert

Wilders (formanden for det islamkritiske Frihedspartiet, red.) et andet godt eksempel på. Desuden har Donald Trump gjort et stort nummer ud af at sige, at han er selvfinansieret og derfor ikke er korrumperet af Washingtons magtelite.

Hvad angår hans antipluralisme blev den klarest udtrykt i en tale, han holdt tilbage i maj (2016). Her sagde han, at det eneste, der betyder noget, er foreningen

af det ægte amerikanske folk, og at alle andre, der opholder sig i landet, ikke har noget at skulle have sagt. Talen viste meget præcist, hvordan han forsøger at repræsentere 'det sande folk' og ønsker at ekskludere resten".

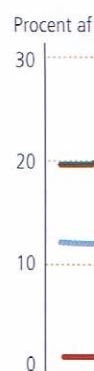
Interview, Politiken, 16. november 2016.

FIGUR

FIGUR

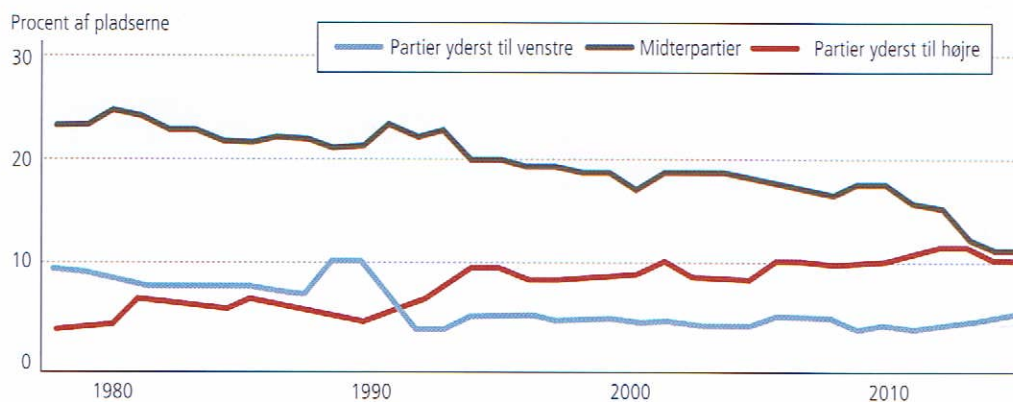

På såvel
politiske

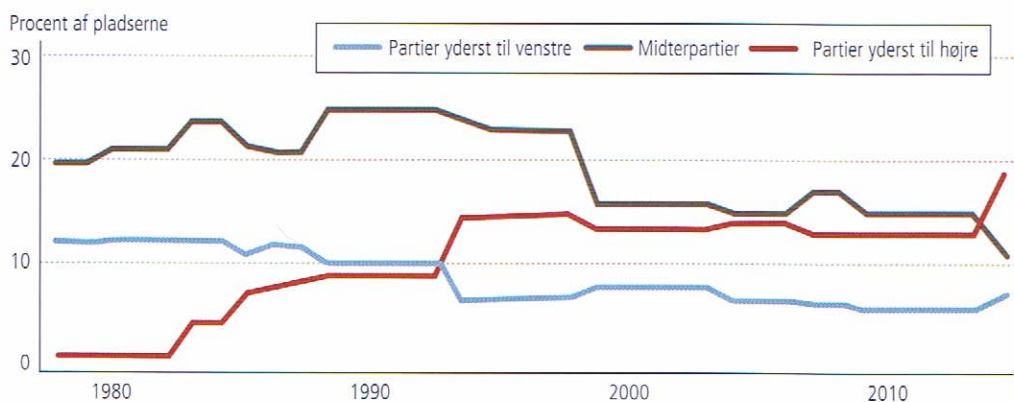
Fler
populis
op som
dring og
sultatet
ring og
partier
veau, so

På s
politisk
onalt n
har vær

FIGUR 6.1 MANDATFORDELING I NATIONALE PARLAMENTER I EU

FIGUR 6.2 MANDATFORDELING I EUROPA-PARLAMENTET

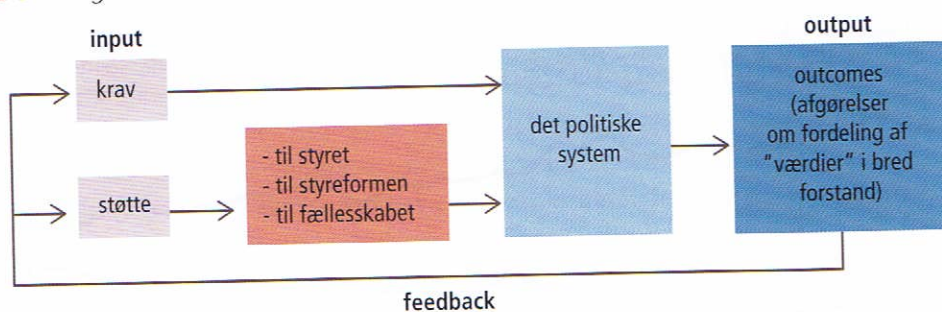
På såvel nationalt plan som på EU-plan viser figur 6.1 og 6.2, at vælgere i stigende grad søger mod de politiske fløje i deres valg af partier. Kilde: Quartz.

Flere af de partier, der i Europa kaldes *populistiske*, har netop slået sig politisk op som et bolværk mod muslimsk indvandring og imod europæisk integration. Resultatet er en stigende politisk polarisering og tilslutning til især højrenationale partier på både nationalt og europæisk niveau, som det fremgår af figur 6.1 og 6.2.

På systemniveau kan man sige, at de politiske systemer ikke – hverken på nationalt niveau eller på europæisk niveau – har været i stand til at løse samfundsmæs-

sige problemer som finans- og flygtningekrisen. Jan-Werner Müller mener i forlængelse heraf, at etablerede partier i Europa og i Vesten kontinuerligt har retfærdiggjort deres politik med henvisning til EU-krav eller krav om *at staten skal kunne klare sig i globaliseringen*. Dvs. at etablerede politikere har ført beslutninger ud fra en diskurs om, at fx den økonomisk liberale politik var en *nødvendighedens politik*, der ikke har stået til debat. Ifølge Müller har etablerede partiers afvisning af

FIGUR 6.3 EASTONS MODEL

Eastons model kan hjælpe til at forstå fremkomsten af partier, der agerer populistisk. Det etablerede politiske system har ikke effektivt nok på **outputsiden** kunnet håndtere udefrakommende chok i det politiske system som finanskrisen eller flygtninge- og migrantkrisen. Populistiske partier kan udnytte dette ved ikke at have haft del i magten (og dermed nederlaget på outputsiden). Kommer populisterne til magten, kan eventuelle svigt på outputsiden (bort)forklares med, at **styreformen** (med forfatning, frie medier og magtens tredeling) hindrer populistene i at opnå det ønskede politiske resultat – **dvs. output**. Populisten selv står som legemliggørelse af **fællesskabet** eller folket, der med endnu mere uindskrænket magt kan skabe de politiske resultater, som folket ønsker.

kritikken af nødvendighedens politik lukket af for at diskutere legitime politiske spørgsmål, hvilket har dannet grobund for netop populistiske partier.

6.6 Højrepopulismens mange ansigter

Det er imidlertid vanskeligt at bruge Eastons model på alle europæiske stater. Der er store nationale forskelle på indholdet i politikken, på vælgertilslutningen til de populistiske partier og på de etablerede partiers reaktion på de nye partier (se figur 6.4).

Mht. det politiske indhold så vil eksempelvis det højrenationale Sverigedemokraterne ikke selv mene, at de er populistiske idet de for eksempel bakker op om demokratiet og anerkender politiske modstandere.

Valgsystemet spiller også en stor rolle. I stater med *forholdstalsvalg*, som i Danmark, hvor der er en lav spærregrense, vil nye partier have et nemt springbræt, hvorfra de kan vokse sig store. Dette gælder også partier, der agerer populistisk.

Omvendt vil nye partier have vanskeligheder ved at opnå politisk fodfæste i stater med *flertalsvalg i enkeltmandskredse*, som i eksempelvis Storbritannien, da der i hvert enkelt valgdistrikt kun vil være én vinder. Det reducerer muligheden for, at mindre partier kan vokse sig store. Sidst er der, som figur 6.4 viser, stor forskel på, hvordan det etablerede politiske system har reageret på fremkomsten af højrepopulistiske partier, der spænder fra udelukkelse til overtagelse af synspunkter.

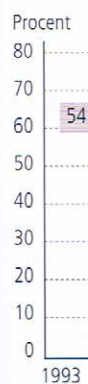
De forskellige reaktionsmønstre hænger især sammen med, at forskellige europæiske stater har forskellige nationale fortællinger, der påvirker befolkningens politiske ageren og den politiske kultur.

FIGUR PÅ HØJRE

Delegiti
Eksklud
Sørge fo
grundlo
Isolatio
Eksklud
samarbe
Samarbe
Lade pa
regering
Overtag
Etablere
terne fra

I Ty
fortid n
nazism
Dette g
vælger
punkt,
dre stat
ske sta
mindre

FIGUR

Note: Ba
Andelen
stor" elle